

Hvorfra fik Ribe Amt sine Præster først i det 17. Aarhundrede?

Af Hans Lund.

Under Sysselsættelse med Ribe Amts Præstehistorie i Tiden fra 1536 til 1700 har Spørgsmaalet om, hvem der var den lutherske Kirkes første Præster i Danmark, ført mig ind paa Spørgsmaalet om, hvorledes Præstestanden i det hele i dette Tidsrum rekrutteredes. Det første Spørgsmaal lader sig kun meget ufuldkomment besvare. Pastor Severinsen har i et Par Afhandlinger beskæftiget sig dermed (Dansk Tidsskrift 1904, og Præstehistoriske Samlinger) og har da ogsaa som Bevis for Rigtigheden af sin Paastand om, at det i det væsentlige var den katolske Kirkes Sognepræster, der blev i Embederne under de nye Forhold, henvist til Eksempler fra Ribe Amt, idet der i Malt Herreds 4 Sogne efter 1536 skulde sidde 3 tidligere Katoliker og i Skads Herreds 8 Sogne 4. Saa vidt jeg kan skønne, er disse Eksempler ikke saa solidt underbyggede, at der kan sluttes ret meget ud fra dem — selv om jeg iøvrigt er tilbøjelig til at mene, at Pastor Severinsen i det væsentlige har Ret i sin Paastand —. Men Kilderne er for den første Tids Vedkommende meget mangelfulde, og selv om de ved-

bliver at være det ogsaa længere op i Tiden, har vi dog efter 1600 adskilligt sikrere Grund at bygge paa end i de foregaaende Aartier. Derfor kan vi med adskilligt større Sikkerhed besvare Spørgsmaalet om, hvem de lutherske Sognepræster ved Aar 1620 var, end hvem de var 1540, og selv om det sidste Spørgsmaals Besvarelse havde størst historisk Interesse, har det første dog ogsaa sin Betydning, naar man vil lære den Tids Forhold nærmere at kende.

Der har vel i Tiden fra 1536 til 1700 været godt 400 Sognepræster i de 51 Sogne, som den Gang laa indenfor det nuværende Ribe Amts Grænser. At undersøge alle disses Slægtsforhold m. m. vilde sprænge Grænserne for en Tidsskriftsafhandling, men jeg tror heller ikke, det behøves for at faa et Billede af Forholdene i deres Ejendommelighed. Jeg nøjes da med at undersøge, hvorledes de Præsters Forhold er, der i et bestemt Aar er Indehavere af Embederne, og sikrer mig ved Stikprøver fremefter og bagud, at Billedet er typisk.

Naar man vil vælge et enkelt Aar omkring 1600, byder der sig naturligt tre til, 1584, 1610 og 1619. Fra hvert af disse Aar har vi en nogenlunde fuldstændig Liste over Amtets Præster. I 1584 skulde den 7-aarige Prins Christian hyldes som Landets fremtidige Konge. I denne Hyldest, der for Nørrejylland Vedkommende skulde ske i Viborg d. 15. Juni, skulde Præsterne deltage gennem Udsendinge fra hvert Herred, som Regel Provsten og to Sognepræster. De hjemmeblevne gav disse Udsendinge Bemyndigelse til at optræde paa deres Vegne, og disse Fuldmagter er bevaret. H. F. Rørdam har offentliggjort dem i Kirkehist. Saml. 3. R. II, S. 200 ff. Tilsvarende Fuldmagter findes fra Prins Christians Hyldning 1610 (Kirkeh. Saml. 5 R.

II, 544 ff.). Fra 1619 findes et Register over Præsterne i Ribe Stift vedlagt et Brev fra Biskop Iver Hemmet i Ribe til Universitetet i Anledning af Spørgsmaalet om Præsternes Afgifter til Universitetet. Jeg bruger dette sidste som Grundlag for Undersøgelsen, fordi det har vist sig, at vi kender adskilligt mere til de Præster, der nævnes 1619, end til dem, der sad i Embederne 1584. Af Præsterne 1584 er der 31, hvis Fader vi ikke kender, mens vi i 1619 kun maa give blankt op for 17's Vedkommende. Navnene 1610 og 1619 er væsentligt de samme.

Jeg gengiver her Registret, der er trykt i Ny Kirkehistoriske Samlinger VI, S. 543 ff., med den originale Retsskrivning, idet jeg udelader Sognene udenfor Ribe Amt.

1. Giørringherrit

Wilslef	H. Peder Madsen
Darum	H. Jacob Nielsen, Præpo ^s
Aastrup med sin Annex	[situs
Starup i Skadtzherrit	H. Niels Baltzersen
Giørring og Werup	H. Niels Pedersen
Bramming og Hunderup	H. Eske Jørgensen
Jernuid	H. Lauge Sefrensen,
	Vicarius Superintendentis.

2. Skadtzherrit

Sneom oc Tiereborg	H. Claus Barfod
Nykierke oc Faaborrig	H. Søfren Lambertsen
Grimstrup oc Orre	H. Jørgen Jørgensen, Præ ^s
Øsse oc Nesbierig	H. Poul Jørgensen [positus
Brøndum oc Nebel	H. Peder Jensen
Alslef oc Horstrup	H. Peder Hansen
Nørby paa Fanøland	H. Claus Pedersen

Sønderhov paa Fanøland H. Niels Pedersen
 Starup Annex til Aastrup i Giørringherritt
 Skatz H. Palle Jørgensen,
 Cantoris Vicarius

Jerne och } Capellaner betienne disse tuende
 Guldagger } Sogne

3. Maltherritt.

Føuling oc Holdste H. Niels Laurtzen
 Malt oc Folding H. Peder Nissøn
 Veine oc Leborg H. Peder Buck
 Brørup oc Linknud H. Søfren Pedersen, Præ-
 positus

Vesterherritt

Udi Vard til S. Ibs Sogn H. Madtz Buch
 Noch til S. Nicolai Sogn H. Peder Matzen
 Billem H. Ib Christensen
 Aael H. Niels Philipsen
 Hoe oc Oxeby H. Knud Christensen
 Henne H. Niels Clausen
 Nebel H. Peder Christensen
 Lydom H. Peder Poulsen
 Lunde oc Outrup H. Christen Høst
 Quong med sin Annex [Præpositus
 Lyne udi Nørheritt H. Peder Mickelsen
 Lønne H. Oluff Pedersen
 Janderup H. Christen, Capellan

Østerheritt

Torstrup oc Horn H. Christen Michelsen
 Hodde oc Tistrup H. Otte Pedersen
 Antzagger H. Hans Bertelsen
 Ølgod med sin Annex H. Hans Søfrensen,
 Strellof udi Nørheritt Præpositus

Andstherrit

Andst oc Gesten	M. Niels Mortensen
Virst oc Becke	H. Stafen Sefrensen, Præst
Erst oc Jordrup	H. Poul Nielsen [positus
Skanderup	H. Jacob Buch
Hiardrup oc Vamdrup	H. Lauge Andersen
Siest	H. Simen Andersen

Riberhus

Vor Frue K.	M. Søffrin Andersen
Catharinæ	M. Niels Glud

Kalffslundherrit

Hiortlund oc Kalslund	H. Oluff Brun
Fardrup	H. Laurtz Hansen

Listen har ikke:

V. Vedsted	M. Hans Olufsen
Seem	H. Jørgen Christensen
Manø	H. Rasmus Hansen

Jeg skal derpaa prøve at oplyse, hvad vi ved om disse Præsters Slægt og Familieforbindinger, idet jeg dog kun medtager, hvad der direkte belyser Emnet.

Gørding Herred.

1. *Vilslev*. Peder Madsen (Mathiesen) Pors var Søn af den i 1616 fra Embedet som Sognepræst ved Domkirken i Ribe afsatte Mag. Mads Pors. Han var Student fra Ribe Skole og havde studeret ved Leydens og Oxford Universiteter 1612—13. 1618 var han kommen til Vilslev, kun 27—28 Aar gammel.

2. *Darum*. Jakob Nielsen (Bonum) var Søn af Borgmester i Ribe Niels Poulsen, der var Broder til Hr. Morten Poulsen Grum i Aastrup og til Hr. Grumme Poulsen i Gørding, og tilhørte saaledes en Slægt, der

har en bevæget Historie, og som rummer mange mærkelige Mennesker. Han var Student fra Ribe og var 23 Aar gammel bleven Magister i Wittenberg. Før han kom til Darum, havde han været Hører ved Ribe Skole. Han var Præst i Darum 1600—1649. Gift med en Datter af Biskop Peder Hegelund.

3. *Aastrup*. Niels Baltersen, der er Stamfader til Slægten Collin, kom til Aastrup i Tiden omkring 1619 og sad i Kaldet til 1659, i hvilket Aar han som Flygtning var i Ribe. Hvem hans Forældre er, kendes ikke.

4. *Gørding*. Niels Pedersen (Præstkjær) var Søn af Præsten Peder Nielsen i Brørup, der var en Borgmesterson fra Varde. En Broder til ham er Præst i Brørup, en Søster gift med Præsten Peder Nissen i Malt. Han var i Gørding 1604 til 1651.

5. *Bramminge*. Eske (Eskil) Jørgensen var Søn af Præsten Jørgen Pallesen i Jerne. To Brødre til ham var Præster i Jerne. Gift med en Datter af Præsten Jens Pedersen Terpager i Brande.

6. Om Præsten i *Jernved* Lauge Sørensen vides kun, at han er ordineret 24. Febr. 1608. Han er rimeligvis død under Krigen 1659.

Skads Herred.

1. *Sneum*. Claus Lauridsen Barfod var født i Sædding i Nr. Nebel, hvor Slægten kan føres tilbage til 1455, da den adledes, uden at Adelskabet dog senere blev hævdet. Den har ejet en større Gaard, og flere af dens Medlemmer har været Herredsfogeder og Herredsskrivere. Claus Barfod er Stamfader til alle de mere kendte Mænd af Navnet Barfod. Selv var han Student fra Odense og kom til Sneum 1593, vel de første Aar som Kapellan.

2. *Nykirke*. Søren Lambertsen var Søn af Præsten

Lambert Sørensen i Øse. Han blev ordineret 2. Juni 1613. Gift med Eline Hansdatter, maaske Formandens Datter. Fire af hans 5 Sønner blev Præster i Amtet, en i Nykirke, en i Darum, en i Lydum og en i Guldager, og en Datter blev gift med Præsten Knud Clausen Barfod i Sneum. Sønnerne kaldte sig Raunsø efter deres Fødeby.

3. *Grimstrup*. Jørgen Jørgensen (Grimstrup) var Søn af Forgæengeren i Kaldet, og hans Moder var født paa Sæddinggaard og var en Søster til Claus Lauridsen Barfod i Sneum. En Broder, der blev Præst i Øse, brugte Barfod-Navnet. En Søster var gift med Præsten Søren Pedersen i Brørup, en anden med Præsten Niels Clausen i Henne. Han var i Grimstrup 1618—55. Hans Enke, en Præstedatter fra Bølling, ægtede Eftermanden i Kaldet. (Der kan være Mulighed for, at den Jørgen Jørgensen, der nævnes i Præstelisten, kan være Faderen, til den her omtalte Jørgen Jørgensen. Han hed ogsaa Jørgen Jørgensen, Derfor taler, at han er Provst, men mod det taler, at det siges i Hegelunds Kalender 14. Juli 1601, at han oplod (convenit) Sognet til sin Søn, og at der nævnes en anden Præst her 1603 [Kirk. Saml. 6. R. II, 221]).

4. *Øse*. Poul Jørgensen (Barfod eller Grimstrup), Broder til Jørgen Jørgensen, Grimstrup. Han blev ordineret af Biskop Hegelund 5. Aug. 1601 og sad i Kaldet til 1653. Som Provst var han den første, der visiterede i Skads Herred. Gift med Formandens Datter. Af hans Børn blev Lambert Poulsen Barfod Præst i Thorstrup, Mads Poulsen Buck Præst i Veerst, en Datter gift med Hr. Mads Morsing i Øse og en anden Datter med Hr. Hans Sørensen i Ølgod. — Som ung havde han studeret i Rostock og der sammen med en anden ung Teolog fra Amtet, Hans Sørensen

Brun fra Malt, 1600 forfattet et Bryllupsdigt til Jacob Bonum (se under Darum). Formodentlig har de tre sammen gaaet i Ribe Skole.

5. *Bryndum*. Peder Jensen (Bramming). Wiberg mener, at han maaske er en Præstesøn fra Bramminge, men Præsterækken kan dér ikke følges længere tilbage end til 1584. Han er Broder til den Herredsfoged Søren Jensen Bramming, der i Fuldskab dræbte Biskop Peder Hegelunds Svigerfader Anders Sørensen Klyn i Ribe.

6. *Alslev*. Peder Hansens Slægtsforhold er ukendt.

7. *Nordby*. Claus Pedersen. Slægtsforhold ukendt. En Søn er Peder Clausen Fanø. Præst i Aal.

8. *Sønderho*. Niels Pedersen. Slægtsforhold ukendt. En Søn, Peder Nielsen, efterfølger ham.

9. *Skads* (Jerne). Palle Jørgensen (Jerne). Søn af Forgængerens. Broder til Eske Jørgensen i Bramminge. Han var anden Gang gift med en Datter af den kendte Præst Jon Jensen i Andst. En Søn, Jørgen Pallesen Jerne, var Præst i Varde.

10. *Guldager*. Kapellanen, der betjente dette Sogn, hed Jens Pedersen Strudvad. Det er alt, hvad man ved om ham.

Malt Herred.

1. *Føvling*. Niels Lauridsen var Søn af Forgængerens Laurids Pedersen. Han er ordineret 1589.

2. *Malt*. Peder Nissen var en Borgersøn fra Ribe, Student 1604. Han var gift med en Datter af Præsten i Brørup og er saaledes Svoger til Præsterne Niels Pedersen i Gørding og Søren Pedersen i Brørup. To Døtre er gift med Præster, en med Niels Kragelund i Lejrskov, en anden med Kristen Nielsen i Gørding. Han er Tip-Tip-Tip-Tip-Oldefader til J.B.S. Estrup.

3. *Vejen*. Peder Sørensen Buch. Uden at kunne føre direkte Bevis derfor regner jeg med, at han er Søn af Hr. Søren Jensen Buch i Ølgod. Brødre til ham er saa Hr. Niels Sørensen Buch i Grindsted og Hr. Hans Sørensen i Ølgod. Han blev ordineret 6. Juni 1591 og ægtede samme Aar Kirstine Mortensdatter af Aastrup af den kendte Grumslægt.

4. *Brørup*. Søren Pedersen (Præstkjær), Søn af Forgængerens. Broder til Hr. Niels Pedersen i Gørding og Svoger til Hr. Peder Nissen i Malt. Gift med en Datter af Provst Jørgen Jørgensen i Gravstrup. En Datter gift med to Eftermænd. Ordineret 4. Maj 1595.

Vester Herred.

1. *Varde*, St. Jacobi. Mads Buch. Slægtsforh. ukendt.
» St. Nicolai. Peder Madsen. Slægtsforhold ukendt.

2. *Billum*. Ib (Jakob) Christensen (Høst), vistnok en Præstesøn fra Lunde, Broder til Hr. Christen Christensen Høst i Lunde, Hr. Peter Christensen Høst i Nr. Nebel og Hr. Ths. Christensen Høst i Hvidding. Flere Søstre gift med Præster i Amtet (se under Lunde). Gift med Formandens Enke.

3. *Aal*. Niels Philipsen, Søn af Forgængerens. En Datter gift med Efterfølgeren, Peder Clausen Fanø, og deres Datter igen er den som Digterinde bekendte Elisabeth Pedersdatter Heebo, som Paludanerne og Paludan-Müllerne nedstammer fra.

4. *Ho*. Knud Christensen (Ho). Søn af Forgængerens. Ordineret 21. Febr. 1592. Gift med en Præstedatter fra Brøns.

5. *Henne*. Niels Clausen. Slægtsforhold ukendt. Gift med en Søster til Hr. Jørgen Jørgensen i Grimstrup.

6. *Nebel*. Peder Christensen (Høst), Søn af Hr. Chris

sten Jakobsen Høst i Lunde, Broder til Præsterne i Billum, Lunde og Hvidding. En Søn følger ham i Kaldet, og en Datter er gift med Hr. Hans Pedersen Bartscher i Jerne.

7. *Lydum*. Peder Poulsen. Slægtsforhold ukendt.

8. *Lunde*. Christen Jacobsen Høst. Præstesøn fra Nr. Nebel. Gift med Formandens Datter. Sønner se under Billum. Fire Døtre er gift med Præsterne Kristen Sørensen i Janderup, Oluf Pedersen i Lønne, Peder Mikkelsen i Kvong og Jørgen Kristensen i Kvong.

9. *Kvong*. Peder Mikkelsen. Søn af Forgænger. Gift med Karen Christensdatter Høst fra Lunde. En Broder Præst i Thorstrup.

10. *Lønne* Oluf Pedersen. Slægtsforhold ukendt. Ogsaa gift med en Præstedatter fra Lunde.

11. *Janderup*. Kristen Sørensen. Søn af Forgænger. Gift med en Datter af Provst Christen Høst fra Lunde.

Øster Herred.

1. *Thorstrup*. Christen Mikkelsen. Præstesøn fra Kvong, Broder til Hr. Peder Mikkelsen i Kvong.

2. *Hodde*. Otto Pedersen, Søn af Forgænger. Ordineret 3. Jan. 1602.

3. *Ansager*. Hans Bertelsen, Søn af Forgænger.

4. *Ølgod*. Hans Sørensen, Søn af Forgænger. Gift med en Datter af Hr. Poul Jørgensen Barfod i Øse. Søn følger ham i Embedet.

Andst Herred.

1. *Andst*. Niels Mortensen (Grum) er Søn af den for sit urolige Temperament bekendte Hr. Morten Poulsen Grum i Aastrup. En Broder til ham blev Biskop i Lund og en Søster, gift med Præsten i Kir-

kehyllinge, Moder til Mester Ole Vind. En Søn af ham, Søren Nielsen Gamst, blev Præst i Veerst.

2. *Veerst*. Stafen Sørensen. Slægtsforbindelse ukendt. Gift med en Præstedatter fra Egtved. En Søn Præst i Vorbasse.

3. *Erst* (Lejrskov). Poul Nielsen, Søn af Forgænger.

4. *Skanderup*. Jakob Jensen Buch, Søn af Forgænger. I hans Slægt havde Søn efter Fader Skanderup Sognekald fra o. 1550 til 1691.

5. *Hjarup*. Lauge Andersen. Slægt ukendt.

6. *Seest*. Simon Andersen. Slægt ukendt.

Slaugs Herred.

1. *Grindsted*. Niels Sørensen Buch, Præstesøn fra Ølgod, jfr. under Vejen og Ølgod. Han blev ordineret 1588.

2. *Vorbasse*. Christen Steffensen, en Præstesøn fra Veerst.

Ribe Herred.

1. *Ribe*. Domkirken. Søren Andersen Vedel, en Søn af Anders Sørensen Vedel. St. Cathrine, Niels Glud, rimeligvis en Præstesøn fra Glud.

2. *Hjortlund*. Oluf Sørensen Brun, en Præstesøn fra Malt.

3. *Farup*. Laurids Hansen Weibøl. Slægt ukendt.

4. *V. Vedsted*. Mag. Hans Olufsen, f. i Odense. Havde været Rektor i Svendborg og blev efter at have været i V. Vedsted 1614–23 Præst ved Sct. Cathrine Kirke i Ribe. Hans Slægt ukendt.

5. *Seem*. Jørgen Christensen, Søn af Forgænger — han mister paa Grund af sit urolige Levned kaldet 1632, og det nedlægges. Selv syntes han senere at være bleven Præst i Rejsby.

6. *Manø*. Rasmus Hansen. Slægten ukendt.

Det er et klart og tydeligt Svar, der gennem disse Oplysninger faas paa Spørgsmaalet om, hvorfra Vestjylland fik sine Præster: de kom fra Vestjyllands Præstegaarde. I de 34 Tilfælde, hvor vi ved Besked, er det i de 31 Præstesønner, som rykker ind i Embederne. Af disse Præstesønner kommer een fra Hørsenseggen — alle de andre er fra Amtet, og 14 af de 31 faar deres Faders Embede. To kommer fra Stiftsbyen Ribe, og den ene af dem i alt Fald er udgaaet fra et velstillet Borgerhjem, idet Faderen er Borgmester. Der er ikke een eneste Bondesøn fra det jævne Lag — Claus Barfod er fra en større Bondegaard, der i sin Tid har givet Baggrund for hans Slægts Optagelse i Adelsstanden.

Men i de 51 Sogne sidder der 17 Præster, vi intet ved om. Jeg formoder, at der blandt de 17 er nogle Bonde- og navnlig Borgersønner, men at der ogsaa er Præstesønner iblandt dem, nærer jeg ingen Tvivl om. Selv om vi af flere Grunde som Regel ved bedst Besked om Præstehjemmene, skulde det dog være mærkeligt, om Forholdene for de 17's Vedkommende laa helt forskellig fra dem, der gælder for de 34. Det er vel ikke udelukket, at der kan dukke Aktstykker op, der kan gøre vore Oplysninger mere fyldige, men jeg tvivler altsaa paa, at de vil ændre Billedet i dets Hovedtræk.

Har dette Billede nu Gyldighed for mere end Tiden omkring 1600? Ja, utvivlsomt. Tager jeg Præstelisten fra 1584, er Flertallet af de 51 Embeder besat med Folk, hvis Slægt vi ikke kender, som før nævnt 31. Af de resterende 20 er de 13 Præstesønner, de 4 Borgersønner, de 3 Bondesønner, deraf de to Herredsfogedbørn. Med Undtagelse af tre er de alle fra Amtet. Gaar jeg til 1700, er Stillingen den, at der i 46

Sogne (5 Sogne er i den mellemliggende Tid bleven sammenlagt med andre) sidder 25 Præstesønner, 9 er fra velstillede Borgerhjem, væsentlig i Ribe, og 12 ved vi ikke noget om. Der er ikke en eneste Bondesøn. Men een Ting synes dog at have forandret sig i Løbet af det 17. Aarhundrede: Stedbundetheden er ikke saa stor som før. Af de 40, hvis Fødested vi kender, er de 18 født udenfor Amtet.

Selvfølgelig er dette ikke noget for Ribe Amt særligt. Præstebørnenes store Overtal i Teologernes Kreds og deres stærke Bundethed til deres Hjemegn er Træk, man sikkert møder overalt i Danmark paa denne Tid. Jeg skal nævne to Eksempler. Arkivar Hvidtfeldt har i »Sønderjyske Aarbøger 1941« skrevet om Præsterne i den slesvigske Del af Ribe Stift i Tiden 1635–1664. Ialt drejer det sig om 52. Af dem er der 15, hvis Fødested man ikke kender. Af de øvrige 37 var 23 født i Vestslesvig, 5 i det øvrige Nordslesvig, 1 i Flensborg og 8 i Kongeriget. Ikke mindre end 13 blev Præster i deres Fødesogn. Deres Forældres Stilling har Hvidtfeldt ikke undersøgt, men bemærker: »De fleste Præster kom jo fra Præstehjem«. Og i en Anmeldelse i Personalhistorisk Tidsskrift 10. R. II, S. 164 af Rs. Winthers Slægtsbog skriver Dr. B. Kornerup, at man ved Læsningen af denne Bog faar »et fornyet stærkt Indtryk af, hvorledes hele den fynske Præstestand i Slutningen af d. 17. og Begyndelsen af d. 18. Aarhundrede dannede næsten een stor Familie og tillige i vid Udstrækning var indgiftet i den højere Borgerstand i Købstæderne.«¹⁾

Selv om man maaske ikke vil gaa saa vidt at bruge

1) I sin Bog »Præstegaardsliv« bruger Vilh. Bang ogsaa Udtrykket »een stor Familie« om Præsterne paa den Tid.

Dr. Kornerups Udtryk »een stor Familie« om den her skildrede Gruppe af Præster, vil det dog ogsaa her falde i Øjnene, hvorledes der er knyttet talrige Familiebaand mellem de vestjyske Præstegaarde. Tiest hentede Præsterne deres Hustuier fra Hjemegnens Præstegaarde, og Slægterne blandedes paa den Maade sammen. For enkelte Slægter træffer man Repræsentanter omkring i Amtet gennem flere Slægtled. Nogle breder sig over hele Amtet — saaledes den, der stammer fra Provsten Jørgen Jørgensen i Grimstrup, og de fra Sæddinggaard udgaaede Barfod'er — mens andre er mere lokalt begrænsede, f. Eks. Høst'erne fra Nr. Nebel, der mest holder sig til Vester Herred, og de fra Raadmand Niels Hansen Griisbæk i Ribe stammende Friis'er, der har hjemme paa Ribeegnen. Denne i sig selv saa afgrænsede Præstestand har dog sikkert indenfor sine Rammer kendt til en vis Lagdeling. Kaldenes Kaar var ikke de samme, og Amtet rummede store Forskelligheder — som Ribe-Bispen i 1778 skrev i en Indberetning til Generalkirkeinspektionskollegiet er der mellem Øst og Vest og mellem Syd og Nord i Amtet saa stor en Forskellighed »omtrent som mellem Canaan og Sibirien«.

Indgiftetheden og den lokale Bundethed — der yderligere forstærkedes ved, at Forflytning var et for den almindelige Sognepræst aldeles ukendt Begreb — maatte give hver Egn Præster deres bestemte Fællespræg. Men jeg kan kun slutte mig til, at saaledes maa det være — jeg kender ikke andre Egenes Præstestand og er derfor ikke istand til at foretage den nødvendige Sammenligning. Jeg skal dog nævne eet enkelt Træk. Carl S. Petersen bemærker i sin Illustreret dansk Literaturhistorie I, S. 534 i Anledning af Præsteindberetningerne til Ole Worm fra 1630'erne: »Det er ku-

riøst, at medens f. Ex. Menighedens Vogtere i Ribe Stift paa Modersmaalet har gjort sig den største Umæge, behager et Flertal af deres Kaldsbrødre i Aarhus Stift sig igennem sirlige latinske Epistler at udtrykke deres levende Beklagelse over intet som helst at have at berette.« Denne Karakteristik er jo ikke beskæmmende for Ribe Stift, og det kunde vel tænkes, at der var noget om det, idet der fra Stiftsbyen, der kort forinden havde huset Mænd som Anders Sørensen Vedel og Peder Hegelund, og hvor stadig lærd Syselsættelse med Fædrelandets Fortid havde hjemme, kan være udgaet Paavirkninger, der prægede Præstegaardenes Indstilling overfor Fædrelandets Fortid og Modersmaalet.

Naar man vil forstaa, hvordan Forholdene blev som her skildret, maa man sikkert, ved Siden af Menighedernes Ret til at vælge deres Præster, i første Linie tage Hensyn til de Forhold, hvorunder Præsterne fik deres Uddannelse. En teologisk Embedseksamen anordnedes først ved Københavns Universitet et Aarhundrede efter Reformationen (1629). I den første Tid efter 1536 krævedes ikke engang et Universitetsophold af de vordende Præster; deres teologiske Uddannelse fik de som Regel i Stiftsbyerne, hvor Biskoppen og en teologisk Læsemester (i Ribe Sognepræsten i V. Vedsted) holdt Forelæsninger for dem. Selvfølgelig tog ogsaa i denne Tid unge Studerende til København og hørte Forelæsninger paa Universitetet, men det har næppe været de fleste. Det var Bisperne, der gennem en Overhøring af den, som Menigheden havde valgt til Præst i et ledigt Kald, sikrede sig, at Vedkommende var bekendt med de kristelige Hovedlærdomme, men en speciel teologisk Lærdom med

Kendskab til Hebraisk og Græsk krævedes ikke. »Valgt til Præst og overhørt af Biskop N.N.« er en almindelig brugt Vending. —

Noget Universitetsophold krævedes altsaa straks efter 1536 ikke. Første Gang, denne Fordring stilles, er i 1569, da Bisperne faar Befaling til ikke at indvi nogen til Præst, uden at vedkommende havde studeret en vis Tid ved et Universitet, enten herhjemme eller i Udlandet, og havde faaet et Testimonium deraf, der dog ikke handlede om hans Kundskaber, men om Studietid og Levned. Den teologiske Prøve var stadig Biskoppens Sag, og den teologiske Undervisning i Stiftsbyerne fortsattes. At det ikke er gaaet saa let med at faa Fordringen om Universitetsophold gennemført — selv om der i alt Fald til at begynde med ikke forlangtes mere end eet Aar — kan man se deraf, at Paabudet maa indskærpes flere Gange senere.

Men dette betød, at Præsteuddannelsen igennem nogle Aartier i det væsentlige var knyttet til Stiftsbyerne, og deraf fulgte, at det blev de unge med Hjem i Stiftet, der søgte til Stiftets Uddannelsessted, og at det naturligt maatte blive den Ungdom, der studerede i Stiftsbyen, som Sognene fæstede deres Interesse ved, naar en ny Præst skulde vælges. De unge der kendte Biskoppen selv gennem sin Deltagelse i deres Undervisning, og mangen Gang har det været ham, der har henledt Menighedernes Opmærksomhed paa brugbare Emner. Mange Præster fik Capellaner, og de udtoges naturligt af den Kreds, der var i Stiftsbyen, og mange Gange rykkede Capellanen nogle Aar efter ind i Sognepræstens Kald.

Dette Forhold kunde føre til, at man tillagde Stiftets egne en Fortrinsret overfor Stiftets Embeder. Jeg kender dog ingen Eksempler herpaa fra Ribe Stift.

Men jeg skal nævne et fra Aarhus Stift. I et Sogn under Rosenholm skal der 1558 indsættes en ny Præst, og Biskop Jørgen Bertelsen i Aarhus har udset en Præst fra et Naboherred til Kaldet. Men da mødte Ejeren paa Rosenholm frem og ønskede en ung Mand fra Vejle som Præst. Mod denne Fremmede og ukendte protesterede Biskoppen i et Brev, hvori det hedder: »Hvad var det andet, end at mange gode unge Personer, som søger Skole og Lærdom, maatte saa godt som falde udi Mishaab og plat overgive Bogen, naar de saa *Fremmede af andre Stifter* skulde komme og blive forseet med Kirkens Forsyn, og de, som *indfødt* var udi Stiftet kunde ingen Forsyn fange«. Og han beraaber sig paa, at Kongen mundtlig havde befalet alle Superintendenter, »at hver skulde i sit Stift gjøre sig Flid til, at de Personer, som enten havde været eller endnu var til Studium, kunde besynderligen forses udi samme Stift, naar der blev noget Kald ledigt«. Er dette sidste rigtigt, saa har det ligefrem været Regeringens Mening, at Stifterne skulde være selvforsynende med Præster. Som Forholdene laa, maatte de reelt blive det. — Men at man igen indenfor Stiftet har holdt sig til det nærmeste Nabolag, naar man skulde have en ny Præst, forklares ikke herigennem.

Da den teologiske Embedseksamen indførtes i 1629, sygnede den teologiske Undervisning i Stiftsbyerne hen, og selv om Kandidaten efter Eksamen skulde melde sig til »videre Eksamen« hos den Biskop, i hvis Stift han vilde søge Embede, bandt Forholdene ikke mere i samme Grad til Fødestiftet som tidligere. Med Enevældens Indførelse ophørte Menighedernes Valg af Præst. Som før paavist er Stifterne da ogsaa knap saa selvforsynende med Præster ved Aar 1700 som tidligere. Men Traditionens Magt var stærk, og

den lokale Bundethed gjorde sig gældende ogsaa ind i det næste Aarhundrede. Og ogsaa da var det Skik at Sønnen fik samme Gerning som Faderen. Men Tiderne ændredes efterhaanden. Ved Aar 1800 sad der i de 45 Embeder i Ribe Amt 20 Præstesønner, 13 Borgersønner, 2 Embedsmandssønner, 4 Sønner af større Landmænd og 4 af Lærere. Fire havde faaet Faderens Kald. Og kun 15 af 44 var født i Amtet.
